

2. *Добряков И.В.* Перинатальная психология / И.В. Добряков. – СПб.: Питер, 2010. – 272с.
3. *Коваленко Н.П.* Перинатальная психология / Коваленко Н.П. – СПб.: Издательство «Ювента», 2000. – 197с.
4. *Наказ № 412/96 від 15.11.2002* «Про затвердження Концепції безпечного материнства». – Режим доступу: <http://uazakon.com/document/spart15/inx15235.htm>
5. *Психологічні особливості жінок і психічні порушення в акушерстві та гінекології: Навч. посібник для студентів і лікарів-інтернів / За ред. В.Л. Гавенка.* – Харків: Факт, 2001. – 246 с.
6. *Филиппова Г.Г.* Психология материнства. Учебное пособие / Г.Г. Филиппова. – М.: Изд-во института психотерапии, 2002. – 240с.
7. *Хломов К. Д.* Исследование психоэмоциональных и индивидуально-характерологических особенностей беременных с угрозой прерывания./ К.Д. Хломов, С.Н. Ениколопов // «Перинатальная психология и психология родительства». – 2007. – № 3. – С.38- 49.
8. *Шпатаковська Г.В.* Дослідження психоемоційного стану жінок в період адаптації до вагітності / Г.В. Шпатаковська // Вісник Одеського національного університету. – 2009 – т.4. – Випуск 18. – С. 153-161.

В статье исследуется проблема гармонизации психоэмоционального состояния беременных женщин. Определяются и характеризуются методы психологической коррекции психоэмоционального состояния женщин в период ожидания ребенка.

The article deals with the problem of harmonizing emotional state of pregnant women. The methods of psychological correction of emotional state of pregnant women are defined and characterized.

Статтю подано до друку 26.12.2011.

© 2012 р.

О.В.Крюкова (м. Донецьк)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі, пов'язаному з якісно новим рівнем розв'язання соціально-економічних і політичних проблем, особливо актуалізується необхідність нових підходів до теорії і практики соціалізації, соціального розвитку особистості. Відповідно змінюються і критерії ефективності освіти як інституту соціалізації. Актуальним стає пошук концепцій, форм і методів навчання і виховання, адекватних динаміці соціальних змін. Розвиток людини як особистості здійснюється в процесі присвоєння соціального досвіду через кумуляцію і інтеграцію всього різноманіття соціальних відносин, при все більш свідомій регуляції власної життєдіяльності, при затвердженні дієвої соціальної позиції. У зв'язку з цим у вивченні умов, механізмів формування особистості первинне значення набуває виявлення особливостей соціального розвитку людини.

Аналіз досліджень і публікацій. Соціальний розвиток особистості являє собою процес, що включає, з одного боку, засвоєння готових форм соціального життя, а з іншого – набуття власного соціального досвіду, індивідуальних якостей і властивостей, що дозволяють молодій

людині орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях і домагатися позитивної самореалізації (К.А. Абульханова-Славська [1], М.І.Бобнева [6-8], І. С. Кон [9], Д. І. Фельдштейн [15; 16] та ін.).

У 70 - 80-х рр.. було опубліковано значну кількість робіт, присвячених різним аспектам соціального становлення особистості у взаємозв'язку з навчально-виховним процесом. Однак сучасні соціально-економічні та політичні умови викликають необхідність нового осмислення завдань соціального розвитку школярів, висувають нові вимоги до змісту та організації соціально-розвиваючої діяльності (А.Г. Асмолов [3], Б. П. Бітінас [4] та ін.).

Метою даної статті є визначення сутності, психологічних закономірностей, періодів особливої сензитивності соціального розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Деякі дослідники, які підкреслюють активність особистості в процесі соціального становлення, вживають термін «соціальний розвиток особистості». Д. І. Фельдштейн, наприклад, дає широке трактування цього поняття, визначає соціальний розвиток особистості як «нерозривно взаємопов'язаний процес соціалізації та індивідуалізації» [15, с. 27]. Соціалізація, з точки зору Д.І.Фельдштейна, являє собою процес освоєння дитиною соціального досвіду. Одночасно, на думку дослідника, відбувається процес індивідуалізації, коли дитина «висловлює власну позицію, протиставляє себе іншим, проявляє самостійність шляхом встановлення все більш широких відносин, де вона сама перевіряє, виробляючи дистанцію розвитку діяльності і виходячи за межі заданої діяльності» [15, с. 33]. Індивідуалізація, зазначає Д.І.Фельдштейн, це неминучий результат соціалізації, саме соціалізація дає той «матеріал», з якого можуть будуватися індивідуалізовані форми поведінки. У цьому сенсі суспільство детермінує індивідуалізацію, хоча, на думку Д.І.Фельдштейна, вона може адекватно розглядатися і як процес іманентного розвитку, саморозвитку психіки і особистості дитини. «Можна сказати, – продовжує Д.І.Фельдштейн, – що іманентний розвиток особистості, розгортається завжди між двома полюсами «соціалізація» – «індивідуалізація», має універсальну пластичність у відношенні до соціальних впливів» [15].

Проблема соціального розвитку особистості також розглядається в роботах М. І. Бобневої. Дослідниця визначає соціальний розвиток як процес формування «досвіду, знань, властивостей, здібностей, внутрішнього світу і поведінки людини, які характеризують становлення громадянина» [7, с. 89]. В цьому процесі присутні дві протилежні тенденції – типізації та індивідуалізації. Прикладом першої тенденції служать різні види стереотипізації, формування властивостей і якостей, загальних для всіх членів соціальної групи. Накопичення індивідуального соціального досвіду, вироблення власного ставлення до ролей, що пропонуються, формування особистісних переконань служать прикладами другої тенденції. Соціальний розвиток людини, зазначає М.І. Бобнева, це процес її індивідуального розвитку в умовах суспільства і соціальних груп. Тому одна тільки соціалізація (розглянута, в даному випадку, як процес типізації) не забезпечує формування громадянина. «Останнє, – підсумовує М.І. Бобнева, – є результатом складного поєднання процесів соціалізації та індивідуалізації» [7, с. 91]. Погляди М.І. Бобневої і Д.І.Фельдштейна багато в чому збігаються. Обидва автори розглядають соціальний розвиток як процес, що включає, з одного боку, засвоєння готових форм соціального життя, формування людини як представника спільноти, а з іншого, набуття власного соціального досвіду, індивідуальних якостей і властивостей.

Соціальний розвиток і соціалізацію О.М.Волкова [13] розглядає як дві рівноправні складові частини входження людини у світ культури і соціальних відносин. Соціальний розвиток особистості, на думку О.М.Волкової [13], – це засвоєння, переробка та реалізація людиною соціального досвіду в процесі спілкування і взаємодії з іншими людьми і групами, формування соціальної якості індивіда в результаті його соціалізації та виховання.

Соціалізація особистості передбачає засвоєння нею норм, цінностей, певних соціальних ролей, які виступають сутнісними для певного суспільства та соціальних спільностей. А соціальний розвиток, на думку дослідниці І.Шоробури, «є найвищим рівнем готовності особистості до входження в нове соціальне середовище та інтеграцію з ним. Відбувається це послідовно, досить тривалий час» [17, с. 133]. У дослідженні Т.М.Герлянд [14] соціальний розвиток особистості – це процес і результат кількісних та якісних змін внаслідок набуття особистістю соціального статусу, засвоєння та сприйняття сукупності провідних соціальних норм, накопичення соціального досвіду і вироблення ціннісних ставлень до дійсності, які формуються під впливом соціуму, саморегуляції поведінки, виявляються у різних видах діяльності, якості виконання соціальних ролей. Компонентами цього розвитку виступають: соціальний статус, соціальна роль, соціальні, ціннісні орієнтації та набутий соціальний досвід, соціальна рефлексія, соціальна перцепція, соціальні норми і риси характеру.

Згідно з Б.Г. Ананьєвим [2], соціальне формування людини не обмежується формуванням особистості – суб'єкта суспільної поведінки і комунікацій. Соціальне формування людини – це водночас освіта людини як суб'єкта пізнання і діяльності, починаючи з гри і навчання, закінчуючи працею. І треба визнати, що становлення цих властивостей передуює формуванню особистісних властивостей, і в подальшому ході життєвого шляху людини взаємозв'язок цих властивостей виявляється найбільш важливим. Перехід від гри до навчання, зміна різних видів навчання, підготовка до праці в суспільстві і т. ін. – це одночасно стадії розвитку властивостей суб'єкта пізнання і діяльності і зміни соціальних позицій, ролей в суспільстві та зрушень у статусі, тобто особистісні перетворення.

Соціальний розвиток особистості, як пише М. І. Бобнева, пов'язаний з соціальним навчанням. Повноцінний розвиток особистості може бути забезпечений поєднанням організованого і стихійного соціального навчання. Тут слід зауважити, що обидва види соціального навчання можуть існувати одночасно, вони не обов'язково бувають розділені за місцем і часом. Більш того, цілеспрямовані соціалізуючі дії можуть стати підставою для виникнення стихійного соціального досвіду, який може не збігатися з проголошеними виховними цілями. Цю тезу можна пояснити на прикладі взаємодії вчителя і учня. Очевидно, що на уроці учень засвоює не тільки ті соціальні норми, які декларуються учителем і є метою занять. Основою соціального навчання в даному випадку стає як соціальний досвід, який безпосередньо передається, так і спостережуваний досвід взаємин вчителя та учнів. Цей досвід може бути як позитивним, так і негативним. В останньому випадку цей «випадковий» досвід може звести нанівець всі виховні зусилля вчителя [11, с. 241-242].

Розглядаючи поняття соціального розвитку особистості необхідно намітити загальні підходи до визначення його рівня. М.І. Бобнева, зокрема, пропонує використовувати інтегральний показник соціально-психологічного статусу особистості і його динаміки. Цей статус є поєднанням соціально-психологічних властивостей особистості, «вторинних» по відношенню до загальнопсихологічних. У групі соціально-психологічних властивостей, в силу її неоднорідності, можна виділити кілька підгруп.

До першої підгрупи М. І. Бобнева відносить такі властивості особистості, які «забезпечують розвиток і використання її соціальних здібностей – соціальної перцепції, уяви, інтелекту». У цю ж підгрупу включені властивості, що «визначають характер міжособистісного оцінювання» [7, с. 93].

Другу підгрупу, на думку дослідниці, утворюють властивості, що формуються в результаті соціального впливу групи на особистість, а також у процесі взаємодії між членами групи, які забезпечують прийняття особистістю загальних для групи ціннісних орієнтацій. До таких властивостей можна віднести, наприклад, конформність і довіру.

У третю підгрупу М. І. Бобнева включає більш загальні властивості, пов'язані з позицією особистості та соціальною поведінкою. Це соціальна активність, відповідальність, схильність до співпраці, взаємної допомоги і т.ін.

І нарешті, в четвертій підгрупі виділяються якості особистості, «пов'язані з її загальнопсихологічними і соціально-психологічними властивостями». До таких М.І. Бобнева відносить «схильність до «авторитарного» або «демократичного» способу дії і мислення, до догматичного або «відкритого» ставлення до проблем і т.ін.» [7, с. 93].

Запропонована М.І. Бобневою класифікація, за власним зізнанням дослідниці, досить умовна. На наш погляд, головна перевага цієї схеми полягає в тому, що вона орієнтує на комплексну оцінку рівня соціального розвитку, а не висуває будь-яку одну характеристику в якості єдиного можливого критерію.

У своїх роботах М. І. Бобнева намічає можливі напрямки досліджень соціального розвитку особистості. Вона зазначає, що необхідно виявити стадії і фази цього процесу, періоди особливої чутливості до освоєння соціального досвіду, визначити критерії та показники рівня соціального розвитку. На думку М.І. Бобневої, становлять інтерес дослідження, в яких простежувалася б динаміка розвитку найважливіших соціально-психологічних властивостей, таких як активність, відповідальність, альтруїстичні якості тощо. Основою для проведення формуючого експерименту, на думку дослідниці, міг би стати пошук нових форм і методів роботи з молоддю, орієнтованих на стимуляцію соціального розвитку.

М.І. Бобнева справедливо зазначає, що соціальний розвиток особистості є перманентним процесом, особливо інтенсивно протікає в юнацькі та зрілі роки життя людини. Це, як уже зазначалося, не виключає можливості визначення стадій соціального розвитку особистості, а також періодів особливої чутливості. З точки зору М.І. Бобневої, не слід прямо співвідносити стадії соціального розвитку особистості з тимчасовими періодами життя людини. Дослідниця висловлює припущення, що підлітковий період має особливе значення для соціального розвитку особистості. У цьому періоді «складаються основні риси зрілої особистості, формуються основні соціально-психологічні властивості та механізми регуляції поведінки» [12, с. 57]. Причому в різні періоди підліткового віку процес соціального розвитку має свою специфіку. У ранньому підлітковому віці (12-13 років), на думку М.І.Бобневої, особливо успішно засвоюються узагальнені соціальні категорії і уявлення. «Образно кажучи, діти 12-13 років «розкриті» для соціального колективного досвіду, відображеного в категоріях і уявленнях ідеологічної, політичної, моральної соціальної свідомості» [12, с. 57]. Цей період чутливості, за словами М.І. Бобневої, підготовлений загальним процесом онтогенезу: «відомо, що саме до цього віку закінчується формування основних навичок та операцій розумової діяльності, і саме в цьому віці дитина орієнтована на роботу з абстрактними, узагальненими уявленнями і системами понять» [12, с. 57].

Наступний період (13-15 років) М. І. Бобнева називає «етапом особливого співвідношення тенденцій типізації та індивідуалізації» соціального розвитку особистості. «Характерно, – зазначає дослідниця, – що в цьому віковому періоді соціалізація в основному зводиться до включення підлітка в ту чи іншу малу групу. На відміну від домінуючої на попередньому етапі суспільної соціалізації ця форма соціалізації фактично реалізує тенденцію індивідуалізації» [12, с. 59]. З одного боку, підліток відчуває прагнення до афіліації, бажання увійти в якусь групу, з іншого боку, відчуває потребу в індивідуальному безпосередньому оволодінні соціальним досвідом.

М. І. Бобнева особливо підкреслює значимість особистого досвіду для справжнього соціального розвитку людини. На її думку, не варто зводити сутність цього процесу до перетворення знань у переконання. Діти, а особливо підлітки, часто бувають твердо переконані

в засвоєних ними узагальнених уявленнях. Причому система поглядів, сформована без опори на особистий досвід, часом виявляється найбільш стійкою і невразливою для критики. Як пише М. І. Бобнева, «тільки особистий, нехай незначний на перший погляд соціальний досвід, що йде врозріз з вкоріненими уявленнями, нова інформація, що спонукає до порівняння, співставлення, здатність змінити позицію, кут зору, обумовлюють зміну подібних переконань, більш адекватне усвідомлення подій та ситуацій» [12, с. 62]. Таким чином, індивідуальний соціальний розвиток пов'язаний насамперед із формуванням особистісних установок і ціннісних орієнтації на основі власного досвіду соціальних відносин, а також осмислення отриманих раніше соціальних знань.

Д.І.Фельдштейн детально розглядає можливості побудови системи діяльності, що задається зовні і забезпечує розвиток особистості. Пропоновані Д.І.Фельдштейном висновки дозволяють дати цілісну оцінку соціальної зрілості підростаючої людини, соціального розвитку особистості. Автор виділяє два типи реально існуючих позицій дитини у відношенні до суспільства («я в суспільстві» і «я і суспільство»). Саме позиція «я» у ставленні до суспільства максимально повно відображає результати соціального розвитку в онтогенезі. Обидва типи цієї позиції чітко пов'язані з певними періодами, етапами онтогенезу. Позиція «я в суспільстві» пов'язана з освоєнням наочно-практичної сторони діяльності – знарядь, знаків, соціально заданих дій, способів поводження з предметами. В цілому це процес соціалізації дитини. Позиція «я і суспільство» пов'язана з діяльністю, направленою на засвоєння норм людських взаємостосунків. Цей процес забезпечує індивідуалізацію особистості. Позиція «я в суспільстві» формується в періоди раннього дитинства (1–3 роки), молодшого шкільного (6–9 років) і старшого шкільного (15–17 років) віків. Позиція «я і суспільство» розгортається найбільш активно в дошкільному (3–6 років) і підлітковому (10–15 років) віках. Вивчення чергування різних позицій дитини приводить Д.І. Фельдштейна до висновку про існування двох типів рубежів соціального розвитку особистості, названих ним «проміжними» (1 рік, 6 і 15 років) і «вузловими» (3 роки, 10 і 17 років). Виділення рівнів соціальної зрілості дитини, характеристика їх змісту через особливості позицій «я» у ставленні до суспільства – все це є серйозною основою будь-яких виховних заходів, направлених на розвиток соціальної активності підростаючої людини, як особистості. Рівні соціальної зрілості вимагають істотно різних підходів, урахування специфіки окремих періодів, стадій усередині них [16].

О.М.Волкова [13] розглядає особливості соціального розвитку, розділивши їх на два основних етапи. Перший етап – дитячий і підлітковий період. Другий етап – період дорослості. Етапи соціального розвитку не прив'язані до віку жорстко. Але є безсумнівний зв'язок між соціальною зрілістю і рівнем інтелектуального розвитку. Дитячий і підлітковий період – це час бурхливих змін як в психічному розвитку людини, так і в соціальному становленні, розширенні та якісній зміні соціально-психологічних особливостей. Дитина взаємодіє з навколишнім світом, спілкується з різними людьми і групами: сім'єю, однолітками і т.ін. Вона приймає норми, цінності навколишнього світу, а потім переробляє їх, оцінює, змінює, пристосовуючи до своїх індивідуальних і особистісних особливостей.

Соціальний розвиток у дошкільному віці. Дитина в цей період дуже сприйнятлива до засвоєння норм і правил, що диктуються дорослими. У цей період ще не розвинений довільний контроль за власними вчинками, дуже сильний механізм наслідування. Дошкільник легко і з задоволенням копіює різні моделі поведінки, як хороші, так і погані. Новий рівень розвитку для цього періоду пов'язаний насамперед з тим, що дитина намагається стати незалежною. Незалежність проявляється в прагненні до поведінки, відмінної від вчинків однолітків або дорослих, у бажанні протистояти авторитетам, поступати по-своєму. Педагогічної помилкою буде повне придушення незалежності і самостійності дитини [13].

Соціальний розвиток молодшого школяра. Важливе завдання цього періоду розвитку – засвоєння типового досвіду, часто некритичне. Головним є накопичення, наочіння різним навичкам і вмінням. Соціальний розвиток у цей період тісно переплітається з особливостями пізнавальних інтересів дитини. Х.Лейтес вказує на особливість молодших школярів – їх сприйнятливості до формального боку діяльності дорослих, у тому числі нормативного регулювання соціальної поведінки. Молодший школяр ніби формально переймає, копіює розумову діяльність дорослих, щоб трохи пізніше перейти до аналізу її змісту. Готовність вибирати, вбирати чужий досвід – важлива передумова розвитку інтелектуальної та особистісної критичності дитини в майбутньому (М. Р. Битянова [5]). Таким чином, протягом молодшого шкільного віку дозріває внутрішній конфлікт між некритичним засвоєнням знань, умінь, навичок, у тому числі і соціальних, і розширенням особистого досвіду взаємодії і спілкування з оточуючими людьми. Цей етап є підготовчим до формування вираженої індивідуалізації дитини [13].

Соціальний розвиток в підлітковий період. Саме в підлітковому віці складаються основні риси зрілої особистості, формуються основні соціально-психологічні механізми регуляції поведінки. Відомо, що саме до цього віку закінчується формування основних навичок та операцій розумової діяльності і саме в цьому віці дитина орієнтована на роботу з абстрактними, узагальненими уявленнями і системами понять. У ранньому підлітковому віці дитина сензитивна до засвоєння узагальнених, абстрактних соціальних категорій і уявлень. Підлітки відкриті для соціального колективного досвіду. В середньому підлітковому віці дитина відчуває велику потребу активного індивідуального розвитку, самоствердження, оволодіння «дорослими» умовами життя і діяльності. Шлях до соціальної зрілості починається після 15 років, але його кінець важко прив'язати до вікових етапів. Суть фази індивідуального соціального розвитку – це формування власної точки зору, особистих установок, особистісного осмислення засвоєних раніше і отриманих у минулому досвіді знань соціального порядку. У людини формується ставлення до своєї соціальної позиції, своїх орієнтацій, вчинків і планів. Це стадія соціально розвиненої самосвідомості і соціальної самооцінки (М. І. Бобнева, Є.В. Шорохова [12]). Все це свідчить про початок формування соціальної зрілості людини.

Соціальний розвиток в дорослому віці. Соціальний розвиток і соціалізація в дорослому віці набувають особливого значення у зв'язку з тим, що в цей період людина є активним творцем власного соціального досвіду. Два аспекти соціального життя стають особливо значущими в дорослому віці: особисте життя і робота. Якщо особисте життя продовжує бути актуальним з попереднього періоду соціального розвитку, то робота як професійна діяльність є абсолютно новою сферою соціального розвитку. Дорослість – важливий період творчої переробки накопиченого соціального досвіду та його реалізації у соціальних групах і культурному просторі.

Висновки. Термін «соціальний розвиток особистості», на думку дослідників, дозволяє акцентувати увагу на активності особистості в процесі соціального становлення. М. І. Бобнева і Д. І. Фельдштейн, представляють соціальний розвиток як процес, що включає, з одного боку, засвоєння готових форм соціального життя, формування людини як представника спільноти, а з іншого, – набуття власного соціального досвіду, індивідуальних якостей і властивостей. Особистість здатна до соціального розвитку на всіх етапах життєвого шляху, але особливо інтенсивно він протікає в юнацькі та зрілі роки життя людини. Ми визначаємо соціальний розвиток особистості як процес, що має певні стадії, триває все життя, представляє собою формування, перетворення і вдосконалення соціально-цінних якостей, що дозволяють людині орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях і домагатися позитивної самореалізації.

Перспективи подальших досліджень ми бачимо в обґрунтуванні критеріїв та показників рівня соціального розвитку; дослідженні найважливіших соціально-психологічних властивостей, таких як толерантність, соціальна відповідальність, соціальна рефлексія, самовідданість, соціальна злагода т.ін. в підлітковому та юнацькому віці; визначенні нових форм і методів роботи з молоддю, орієнтованих на стимуляцію соціального розвитку.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 1980.-335 с.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. – 2. изд. – СПб. и др. : Издательский дом «Питер», 2001. – 263 с.
3. Асмолов А. Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа. Учебник. – М.: Изд-во МГУ, 1990. - 367 с.
4. Битинас Б.П., Катаева Л.И. Педагогическая диагностика: сущность, функции, перспективы / Педагогика. – 1993. – №2. – С.10-15.
5. Битянова М.Р. Социальная психология. – СПб: Питер, 2010. – 368с.
6. Бобнева М.И. Психологические проблемы социального развития личности // В кн.: Социальная психология личности. – М.: Наука, 1979. – С.35-62.
7. Бобнева М.И. Социальное развитие личности: психологическая проблема // Общественные науки. – 1980. – №1. – С.89-101.
8. Бобнева М.И. Социальные нормы и регуляция поведения. – М.: Наука, 1987.–311 с.
9. Кон И.С. Социализация и воспитание молодежи // Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В.Петровского. – М.: Педагогика, 1989. – С.191-205.
10. Персианов И. А. Социальное развитие школьников в процессе обучения : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : СПб., 2000 235 с.
11. Рабочая книга школьного психолога / Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Межд. пед. акад., 1995. – 373 с.
12. Социальная психология личности / Под ред. М. И. Бобневой и Е.В.Шороховой. – М.: Наука, 1983. – 344 с.
13. Социальная психология. Учебное пособие. / О.В. Глуздова, Е.В.Григорьева, О.М. Исаева и др.; Под общей ред. Е.Н.Волковой. – М.: Высшая школа, 2007. – 341 с.
14. Соціальний розвиток молодших школярів у групах подовженого дня: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 [Електронний ресурс] / Т.М. Герлянд; АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К., 2007. – 20 с.
15. Фельдштейн Д.И. Психологические закономерности социального развития личности в онтогенезе / Вопросы психологии. – 1985. – № 6. – С.26-37.
16. Фельдштейн Д.И. Стадиальные характеристики социализации-индивидуализации и урони становления личности : Хрестоматия по возрастной психологии: Учеб. пособие для студентов – М.: Издательство Млосковского психолого-социального института; Воронеж:Издательство НПО «МОДЭК», 2006. – С.240-277.
17. Шоробура І.М. Соціалізація старшокласників у процесі вивчення гуманітарних предметів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. – К., 2001.– 234 с.

Освещена чрезвычайно актуальная проблема психологических закономерностей социального развития личности. Отмечено, что социальное развитие личности представляет собой процесс, включающий, с одной стороны, усвоение готовых форм социальной жизни, а с другой - обретение собственного социального опыта,

индивидуальных качеств и свойств, позволяющих молодому человеку ориентироваться в различных жизненных ситуациях и добиваться положительной самореализации. Определены группы социально-психологических свойств личности, ориентирующие на комплексную оценку уровня социального развития: свойства личности, которые обеспечивают развитие и использование ее социальных способностей (социальная перцепция, воображение, социальный интеллект); свойства, которые формируются в результате социального влияния группы на личность (конформность и доверие); свойства, связанные с позицией личности и социальным поведением (социальная активность, ответственность, склонность к сотрудничеству, взаимопомощи). Охарактеризованы этапы социального развития личности. Указано, что личность способна к социальному развитию на всех этапах жизненного пути, но особенно интенсивно оно протекает в юношеские и зрелые годы жизни человека. В дальнейших исследованиях возможна разработка критериев и показателей уровня социального развития; исследование важнейших социально-психологических свойств, таких как толерантность, социальная ответственность, социальная рефлексия, социальное согласие т.д. в подростковом и юношеском возрасте; определение новых форм и методов работы с молодежью, ориентированных на стимуляцию их социального развития.

The present article is reflected the social development of personalities. It is noted that the social development of individuals is a process that includes, on the one hand, the assimilation of existing forms of social life, and on the other - the acquisition of their own social experience, personal qualities and characteristics that enable a young person to navigate in different situations and to achieve positive self-realization. Defined group of psycho-social personality traits that guide to a comprehensive assessment of the level of social development: personality traits, which provide the development and use of social skills (social perception, imagination, social intelligence) properties, which are formed as a result of social influence on group identity (conformality and trust), the properties associated with the position of the individual and social behavior (social activity, responsibility, a tendency to cooperation, mutual assistance). We characterized the stages of social development of the individual. Pointed that the person is able to social development at all stages of life, but it occurs most intensively in adolescence and adulthood. Further research is possible to develop criteria and indicators of the level of social development; study of important social and psychological characteristics, such as tolerance, social responsibility, social reflection, social cohesion, etc.; the definition of new forms and methods of work with youth-oriented stimulation of their social development.

Статтю подано до друку 19.12.2011.

© 2012 р.

I. В. Фриз (м. Житомир)

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Проблема розвитку вольових якостей у молоді є доволі важливою в сучасній психології. На сьогодні гостро стоїть питання розвитку особистості, яка б могла успішно функціонувати в суспільстві, адже з кожним роком ускладнюються і підвищуються вимоги до юнаків та дівчат. Тому, дослідження факторів розвитку вольової сфери, що впливають на становлення особистості з високорозвиненими вольовими якостями, здатної долати труднощі та досягати успіху в життєвих ситуаціях є досить актуальним.